

AUDZINĀŠANA KĀ NEPIECIEŠAMĪBA UN BRĪVĪBA *Upbringing as a Necessity and Freedom*

Anita Līdaka
Liepājas Universitāte

Abstract. *Upbringing is a purposeful process of internal and external conditions of life activity affected the process by which students develop and implement personally important attitudes towards themselves, other people, nature, culture, work, society and the state, acquiring the necessary competence for independent work. On the one hand, upbringing is a public necessity, on the other hand - the phenomenon of personal freedom. That is the relationship between these two trends who can be discerned as personality driving force. Hence the importance of a deep understanding the upbringing as a necessity and freedom, which connects the targeted claims against the younger generation and its efforts to understand themselves, self-realization, to meet their growing needs, involving all forces, talents and abilities.*

Keywords: *Upbringing, education, personality, family, child, school, pupil, cooperation*

Ievads

Introduction

Jaunās paaudzes audzināšana ir nozīmīgs, mērķtiecīgs process, kurā iekšējās un ārējās dzīvesdarbības apstākļu ietekmē tiek veicināta sabiedrībai nozīmīgu personību veidošanās. To ietekmē sabiedriskās apziņas formas un attiecības starp sabiedrības locekļiem. Audzināšana nodrošina bērna iekļaušanos un esamību objektīvajā realitātē, taču viņš nav pasīvs sabiedrisko nosacījumu un ietekmju objekts. Daba to ir radījusi kā aktīvu sevi veidojošu personību. Bērns, pusaudzis un jaunieši izstrādā un īsteno personiski svarīgu attieksmi pret sevi, citiem cilvēkiem, dabu, kultūru, darbu, sabiedrību un valsti, iegūst nepieciešamo kompetenci patstāvīgā darbā, lai spētu veikt izvēli, pieņemt lēmumus, būt brīvs un pārliecināts par saviem uzskatiem, domām, jūtām, tajā pašā laikā nostāties pret visu, kas neatbilst viņa pārliecībai, gribai, sirdsapziņai. Augšanas un attīstības procesā savstarpējā mijiedarbībā un sadursmē ar ārējo vidi cilvēks cenšas izprast sevi, savas eksistences un esamības jēgu.

Jebkura iedarbība uz cilvēku izraisa dažādas sekas. Noteiktas virzības darbības veido vienotu sistēmu un parāda ietekmi uz personības veidošanos. Lai veidotu rezultatīvu audzināšanas sistēmu, ir nepieciešama vienota pieeja daudzpusīgo mērķu sasniegšanai. Ģimenei, skolai un sabiedrībai kopumā ir jāapzinās audzināšanas sociālā nozīmība, kā galvenos izvirzot divus aspektus: audzināšanas nepieciešamību un brīvību.

Pētījuma mērķis: Izpētīt audzināšanas kā nepieciešamības un brīvības ietekmējošos faktoros.

Pētījuma metodes: literatūras analīze, anketēšana, kontentanalīze.

Audzināšanas problēmu sociālais konteksts sabiedrībā
The social context of the upbringing problems in the society

21. gadsimts valsts un sabiedrības dzīvē ir ienācis ar kardinālām pārmaiņām. Tiek vērtētas sabiedrībā pastāvošās vērtības, mudinot noskaidrot, kas ir vērtīgs un svarīgs, kas mazvērtīgs un nesvarīgs. Ir svarīgi apzināties, kādas prasmes, iemaņas un kvalitātes jaunajai paaudzei ir jāapgūst, lai veiksmīgi darbotos sarežģītājā, strauji mainīgajā, ar informācijas un komunikāciju tehnoloģijām pārbagātajā pasaulē, kas prasa augstāka līmeņa zināšanas, izpratni un iegūst arvien globālāku raksturu. Lai nodrošinātu personības gatavību harmoniskai saiknei ar apkārtējo vidi, ir svarīgi attīstīt sociālo kompetenci, kas mūsdienās nozīmē sadarbības stratēģijas īstenošanu, veidojot attiecības ar apkārtējiem sociālajā realitātē.

Taču analizējot reālo situāciju valstī, nevar iegrimt pašapmierinātībā un izlikties neredzam mūsdienu problēmas audzināšanā un tās rezultātā. Topošo skolotāju pārdomas par audzināšanu atklāj cēloņus, kas izraisa problēmas šī procesa īstenošanā (skatīt 1.tabulu).

1.tabula

Audzināšanas problēmu cēloņi
Causes of upbringing problems

Sabiedrībā	Skolā	Ģimenē
Materiālo vērtību dominēšana.	Disciplīnas, kauna, atbildības, interešu trūkums.	Zināšanu trūkums par audzināšanu.
Inteliģences trūkums cilvēkos.	Grūtības izteikt savu viedokli.	Nepārdomāta audzināšanas metožu izvēle.
Atbildības trūkums par bērniem.	Bailes no izsmiekla.	Kontroles un paškontroles trūkums.
Savstarpējā vienaldzība.	Atstumtība klasē.	Vecāku pārāk lielā aizņemtība.
Masu mediju negatīvā ietekme.	Visatļautība.	Cieņas trūkums vienam pret otru.
Bērna personības nerespektēšana.	Bailes atšķirties no citiem.	Pārmērīga lutināšana
Pieaugušo autoritāra darbība.	Bērnu kritizēšana. Pazemošana.	Vardarbība un pazemošana ģimenē.
Saskaņota audzināšanas modeļa neesamība.	Vērtību neaktualizēšana.	Abpusēji meli, neuzticēšanās.
Audzināšanas procesu neveicinoša vide.	Zema / nepietiekama audzināšanas kultūra.	Vecāku vienaldzība, savstarpējās nesaskaņas starp tiem.

Analizējot audzināšanas problēmu izraisošos cēloņus sabiedrībā kopumā, jaunieši kā negatīvu nosauc materiālo vērtību dominēšanu sabiedrībā. Lai arī valstī ir vērojama sociālekonomiskās situācijas uzlabošanās, iedzīvotāju skaits,

kuriem sociālo problēmu risināšanai ir nepieciešams atbalsts, nesamazinās. Ienākumu nepietiekamība pakļauj ģimenes psiholoģiskai un sociālai spriedzei, kas rada jaunu problēmu veidošanos. Jebkura ģimene var nokļūt situācijā, kuru nav iespējams atrisināt pašas spēkiem. Nereti tām ir iekšējo resursu trūkums, tādēļ pašas ar saviem spēkiem nespēj izveidojušās problēmas mazināt jeb atrisināt. Diemžēl ne visas ģimenes meklē palīdzību, lai spētu risināt samilzušās problēmas.

Šajos gadījumos negatīva ietekme ir arī masu medijiem. Kā norāda S.Lasmane (Lasmane, 2007), neapšaubāmi, daudzveidīgās jaunās informācijas tehnoloģijas padara mediju iespējas citādas nekā pirms divsimt gadiem. To loma sabiedrībā paplašinās. Mediju funkciju spektrs ir plašs, sākot no informēšanas un izglītošanas un beidzot ar izklaidi. Mediju fakti un balsis veido demokrātijas vērtību sistēmu, uztur sabiedrības noskaņu par labu godprātīgai politikai, par spīti vēlamajam pretējiem īstenības faktiem. Taču bieži vien publikācijās un šovos nebeidzami tiek slavīnāta naudas vara, bagātnieku dzīves privilēģijas, kurās nav redzamas citas vērtības, kā vien personīgās mājas, kam vairāk piemēroti ir muižas vai pils nosaukums, to spožais un bagātais iekārtojums, dažādu dārgu brendu apjūsmošana apģērbā un aksesuāros, „smalkās sabiedrības” jauniešu bezjēdzīgā uzdzīve uz vecāku maku rēķina gan pie mums, gan ārzemēs. Tas aktualizē tik nozīmīgas audzināšanas institūcijas kā masu mediji apšaubāmo pozitīvo audzinošo ietekmi.

Konstatētais inteliģences trūkums cilvēkos ir viena no audzināšanas problēmām sabiedrībā. Audzināšanas lomu akcentē arī E.Cepurnieces (Cepurniece, 2013) apkopotās dažādu sabiedrības locekļu atziņas par inteliģenci un tās veidošanos. IZM Izglītības departamenta direktora vietniece vispārējās izglītības jomā I.Īvāne skaidro, ka jebkura izglītības iestāde veido skolēnu inteliģenci, ievērojot izglītības standartus un to prasības, kā arī īstenojot daudzveidīgus ārpusklases un interešu izglītības pasākumus. Rīgas Lutera draudzes mācītājs K.Simanovičs uzskata, ka kļūšana par inteliģentu cilvēku ir process, kurā redzamas nobrieduša un inteliģenta cilvēka kopsakarības. Inteliģence izpaužas intelektuālajā, emocionālajā un fiziskajā briedumā. Sabiedrībai kopumā piemīt inteliģences trūkums, jo tā nav nobriedusi, tas ir skaidrojams ar ilgstošu atrašanos tādos politiskos, ekonomiskos un sociālos apstākļos, kas nav veicinājuši cilvēku emocionālo un intelektuālo briedumu. Topošais ārsts, LU Medicīnas fakultātes students I. Zeps uzskata, ka inteliģences gēns iedzimst, tomēr lielu iespaidu rada sabiedrība un vide. Vide ir fiziskā, sociālā, garīgā un informatīvā apkārtnē, kur šie specifiskie vides aspekti atrodas nepārtrauktā savstarpējā mijiedarbībā. Šajās attiecībās sociālā vide - indivīda dzīves sabiedriskā apkārtnē, attiecības starp cilvēkiem, viņu veidotajām materiālajām un garīgajām vērtībām (Vides zinību terminu skaidrojošā vārdnīca, 1999).

Tieši ģimene ir mikrovide bērna attīstībai. Tā ir uzlūkojama gan kā īpašs sociāls veidojums, gan kā ģimenes locekļu un attiecību kopums, kas pastāv starp

ģimenes locekļiem. Tā ir sistēma, kas ir saistīta ar ārējo vidi, tās īpatnībām noteiktā laika kontekstā. Personības veidošanās, nobriešana, pašapziņas veids vispirms top ģimenē, tikai pēc tam paralēli sāk darboties skola un sabiedrība. Socializējoties indivīds apgūst cilvēciskumu un atrod savu vietu sabiedrībā. Ģimene bērnam ir ļoti nozīmīgs faktors, tā sniedz tam stabilitātes izjūtu jau kopš dzimšanas. Bērns saņem pašu svarīgāko – vecāku mīlestību, ko diemžēl ne ar ko nevar aizstāt. Mijiedarbībā ar citiem cilvēkiem indivīds apgūst sabiedrības prasības un veido savu izturēšanos saskaņā ar tām.

Laimīga bērnība saistās ar mīlošiem vecākiem, ģimenes siltumu, drošības izjūtu un mājām, bet daudziem Latvijas bērniem tas ir liegts un atņemts, jo ir spiesti augt bērnunamos. Taču iestādē izaugušajam bieži vien ir grūtības pilnvērtīgi veidot savu dzīvi un iekļauties sabiedrībā. Arī ģimenē ne vienmēr valda sabiedrības ideāls. Progresīva audzināšana ir iespējama tikai tad, ja vecāki paši apzinās savu piederību sabiedrībai un izprot audzināšanas lomu.

Arī mūsdienu skolas uzmanības lokā ir audzināšanas jautājumu risināšana: uzvedības normu pārkāpumi, saspringtas attiecības vienaudžu vidū, necieņa pašiem pret sevi, skolas biedriem un pieaugušajiem cilvēkiem, nenopietna attieksme pret mācībām. Bērnu labklājība ir valsts un ikviena sabiedrības locekļa kopēja atbildība.

Lai audzināšanas process rezultatīvi norisinātos ģimenē, skolā un sabiedrībā, ir nepieciešama saskaņota audzināšanas modeļa izstrādāšana, taču par tā neesamību liecina visu ieinteresēto pušu bieži vien pretrunīgās darbības, kuru neveiksmju rezultātā katra no pusēm meklē vainīgo.

Tendences audzināšanā *Upbringing tendencies*

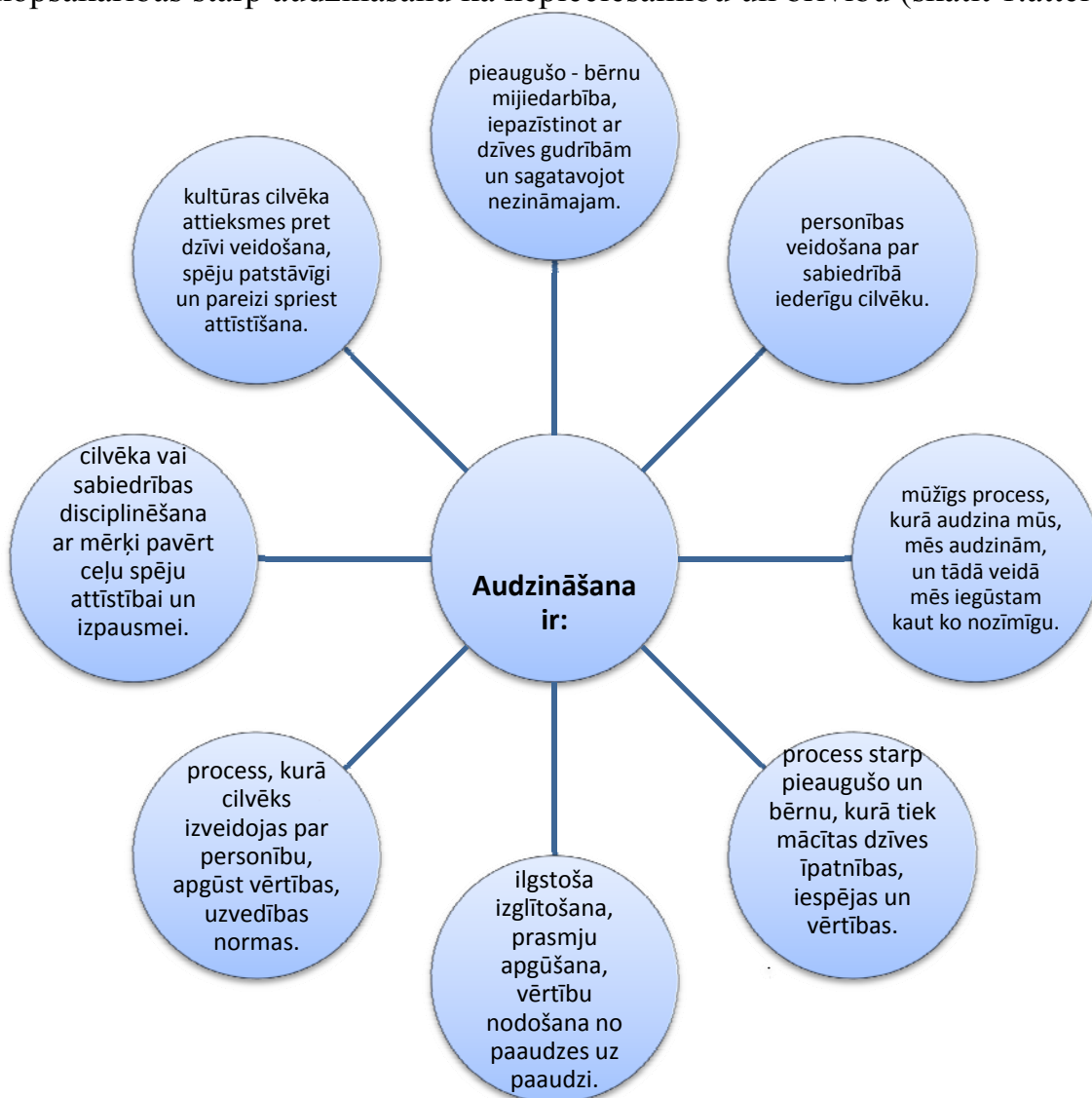
Personības veidošanās ir sarežģīta sistēma. Tajā neapšaubāmi nozīmīga vieta ir audzināšanai, kuras kvalitātes rādītājs ir audzinātība, ko raksturo cilvēka pielāgošanās apkārtējās pasaules prasībām, cilvēces kultūras pārmantošana, gatavība dzīves mērķu izstrādei un problēmu risināšanai, radošas individuālas izpausmes. J.Barišņikovs (Barišņikovs, 2005) audzināšanu raksturo kā sarežģītu sistēmu kompleksu ar diviem virzieniem, kuros audzināšanas darbības ietekmē pārmaiņas notiek vienlaikus:

1. izvēle starp sekošanu esošai kārtībai un radošuma nostādņēm vai kvalitatīvāka un sarežģītāka līmeņa pieejas darbības organizācijai veidošana;
2. izvēle starp lielākas brīvības pakāpes, patstāvības un autonomijas ieguvu vai jaunu kontaktu veidošanu un sadarbību ar sarežģītākām sistēmām, kuras var palīdzēt iekļauties citās.

Audzināšanā ir jāņem vērā divas tendences, kas personības veidošanās procesā savijas vai saduras, mijiedarbojas vai nostājas pretējās pozīcijās. No vienas puses, audzināšana ir sabiedriska nepieciešamība, no otras puses ir aktīvas, radošas, sevi vadīt un atbildēt par savu darbību spējīgas personības

brīvības fenomens. Tieši attiecībās starp šīm abām tendencēm var saskatīt personības veidošanos virzošo spēku, tādēļ ļoti svarīga ir dziļa pedagoģiska izpratne par audzināšanu kā nepieciešamību un brīvību, kura mērķtiecīgi savieno sabiedrības prasības pret jauno paaudzi un tās centieniem sevi izprast, pašizpausties, pašrealizēties, apmierināt savas augošās vajadzības, iesaistot visus spēkus, dotumus un spējas. Svarīgi, lai bērns pakāpeniski apzinātos savu pilnveidošanos procesu un pats tajā iesaistītos. Pieaugušo uzdevums - veicināt bērna veidošanos par brīvu un atbildīgu personību, kā arī saprast audzināšanas veseluma ideju, nemēģinot sadalīt to kā nepieciešamību un brīvību.

Aktualizējot topošo skolotāju atziņas par audzināšanas būtību, var saskatīt kopsakarības starp audzināšanu kā nepieciešamību un brīvību (skatīt 1.attēlu):

1.attēls. **Audzinašanas definīcija 1.kursa studentu skatījumā**
Figure 1 The 1st Year Students View of Upbringing Definition

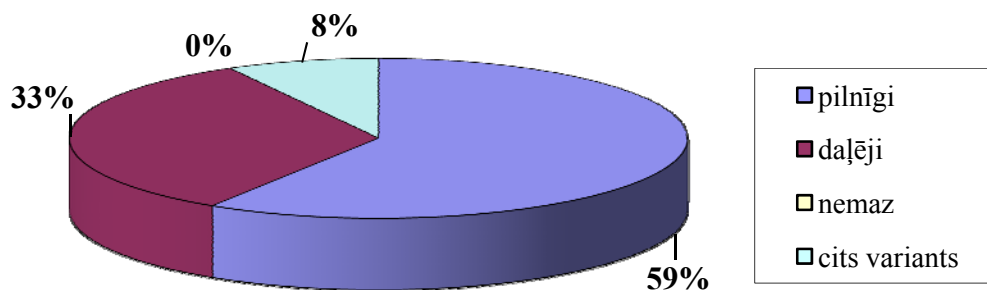
Sabiedrībai vienmēr būs prasības personībai, vienmēr būs demokrātijas un disciplīnas, atļautā un neatļautā, brīvības un nebrīvības sadursme. Taču nevar

apgalvot, ka iekšējā un ārēja brīvība vienmēr atrodas pretējās pozīcijās. Bieži vien ārējās vides iedarbībā nostiprinās bērna iekšējie garīgie spēki, nodrošinot patstāvību un atbildību. Tajā pašā laikā brīvi iekšējie stimuli var kalpot kā pamats augstiem morāliem ideāliem ārējās kārtības nostiprināšanā. Sabiedriskās disciplīnas prasību un iekšējās brīvības pārliecība veicina spējas izprast sevi, savu vietu citu vidū, palīdz sevi vadīt, kontrolēt emocijas, instinktus, brīvības alkas, pārvaldīt savu gribu, pašattīstību un pašaudzināšanu. Iekšējā brīvība izpaužas kā pašdisciplīna, sevis pārvarēšana, prasību izpilde.

Patī par sevi demokrātija nenodrošina personības iekšējo brīvību. Cilvēks iekšēji var palikt sasaistīts, svārstīgs. Lai īstenotu audzināšanas procesu kā nepieciešamību un veicinātu brīvību, ir svarīgi izveidot tādu bērna dzīves organizāciju, kurā tiek nodrošināta nākotnes perspektīvas izvēles un uzvedības brīvība, atbildības veidošanās par savu darbību, domām un rīcību. Pirmsskolas vecumā bērna brīvība izpaužas izziņas darbības brīvā izvēlē, spēlē un rotaļā, kurā bērni brīvi izvēlas sižetu, lomas, vienojas par noteikumiem, īsteno pieņemtos lēmumus, kopē pazīstamas dzīves situācijas, gūst pozitīvu dzīves pieredzi. Iekšējā intelektuālā brīvība aktīvi izpaužas bagātīgajās fantāzijās un sapņos. Pašattīstības procesā nozīmīgu vietu ieņem kritiskā domāšana, prasme pieņemt patstāvīgus lēmumus, aizstāvēt savu pārliecību, turēties pretī dažādiem kārdinājumiem, apzināties atbildību savas sirdsapziņas un cilvēku priekšā.

Pedagoģiskā procesa efektivitāti nosaka nepieciešamība īstenot audzināšanas stratēģiju, kas ir orientēta uz cilvēku kā uz augstāko vērtību un neparedz skolotāja vadošo lomu un audzēkņa pakļaušanu. Rezultātā pedagogs neveido bērnu, bet gan palīdz bērnam atrast sevī to pozitīvo, kas viņā ir. Skolotājs cenšas bērnu izprast, attiecas pret to ar siltumu, priecājas par viņa panākumiem, samazinot bērna uztraukumu, bailes un aizsargreakciju līdz minimumam, kas, savukārt, nodrošina viņa personības pašaktualizāciju (Mihejeva, 1999).

Pedagoģi uzskata, ka tiem ir būtiska ietekme uz skolēna personības veidošanos, novērtējot sevi kā ietekmīgu autoritāti (skatīt 2.attēlu):

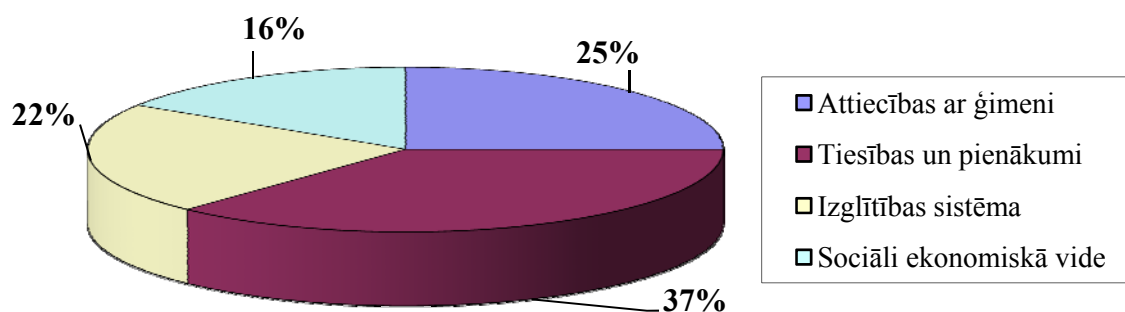

2.attēls. Skolotāja ietekme uz skolēna personības veidošanos
Figure 2 Teacher Influence on the Forming of the Pupils' Personality

59 % respondentu atzīmē, ka skolotājs pilnībā ietekmē skolēnu personības attīstību, 33 % – daļēji, 8 % atzīmē citu variantu, kas atklāj iespējas skolēnu vērtību veidošanā, uzvedības normu apgūvē. Neviens no pedagogiem neuzskata, ka nemaz neietekmē skolēnu personības attīstību.

Efektīvu pedagoģisko mijiedarbību var apskatīt kā saskarsmes procesu starp bērnu un skolotāju, kura laikā attīstās pozitīvas starppersonu attiecības, kas sekmē abu mijiedarbībā iesaistīto pušu personības izaugsmi. Skolotājs ar savu uzvedību ietekmē bērnu pretenziju līmeni, nodomus un to stāvokli kopumā. Jo elastīgāka ir pedagoga saskarsmes maniere, jo biežāk tā izraisa bērnos labvēlīgu emocionālu reakciju. Un otrādi – jo vairāk pedagoga un bērnu mijiedarbībā novērojams bezpersonisks raksturs vai pedagogs demonstrē vienaldzīgu attieksmi pret bērniem, jo vairāk viņš stimulē bērnu neapmierinātību, uzbudināmību, nevēlēšanos mācīties. Par vienu no nozīmīgākajiem efektīvas pedagoģiskās mijiedarbības rezultātiem tiek uzskatīta bērnu pašnovērtējuma uzlabošanās, kas stimulē personības attīstību. Mijiedarbības procesā skolotājam jācenšas palīdzēt bērnam radīt labāku priekšstatu pašam par sevi. Ja bērnam nav pozitīva pašvērtējuma, notiek necieņas paušana no skolotāja puses, rodas konfliktējošas attiecības starp bērnu un pedagogu.

Nereti neveiksmīgas audzināšanas darbības rezultātā mijiedarbības process nenes vēlamos rezultātus. Tā pamatā ir dažādi cēloņi (skatīt 3.attēlu):

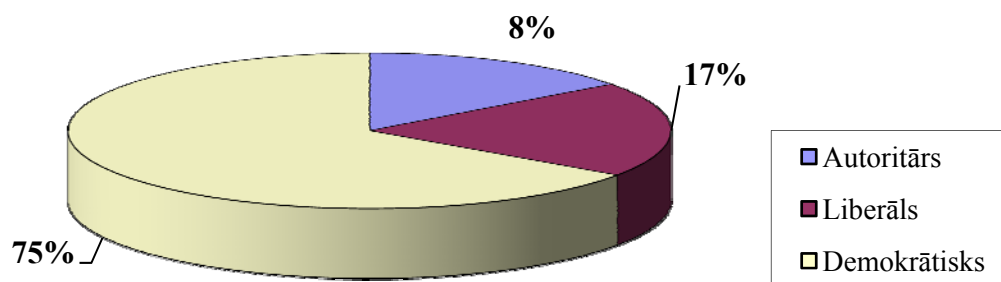

3.attēls. **Negatīva mijiedarbības procesa iemesli**
Figure 3 Negative Interaction Process Reasons

37 % pedagogu apgalvo, ka neveiksmīga mijiedarbības procesa iemesls ir tiesību un pienākumu ignorēšana un nepietiekama ievērošana. Skolēni zina savas tiesības, taču pienākumus tik labi neapzinās, kā rezultātā pedagogs izjūt diskomfortu, kas negatīvi ietekmē mijiedarbības procesu. 25 % respondentu pie neveiksmīga mijiedarbības procesa vaino attiecības ar ģimeni, 22 % akcentē izglītības sistēmas nepilnības, bet 16 % aptaujāto norāda uz sociāli ekonomiskās vides ietekmi, kas traucē mijiedarbības procesu. Vecāku attieksmei pret sava bērna mācību darbu un pašsajūtu skolas vidē ir būtiska loma, jo audzēknis, izjutot ģimenes atbalstu, pats jūtas drošāks un uz attiecību veidošanu ar pedagogiem un klases biedriem - atvērtāks. Neviens skolotājs neatzīst, ka pie negatīva mijiedarbības procesa var būt vainīgs arī pats pedagogs, neveicinot veiksmīgai saskarsmei pozitīvu vidi, kas ir ietekmējošs faktors attiecību

attīstībā. Pedagogam skola ir neatņemama dzīves sastāvdaļa, tādēļ būtiski ir labi justies šajā vidē, kurā uzturas ilgu laiku. Tas attiecas ne tikai uz izjūtām klasē, bet arī kolēģu kolektīvā ir svarīgi veidot labas un harmoniskas koleģiālas attiecības.

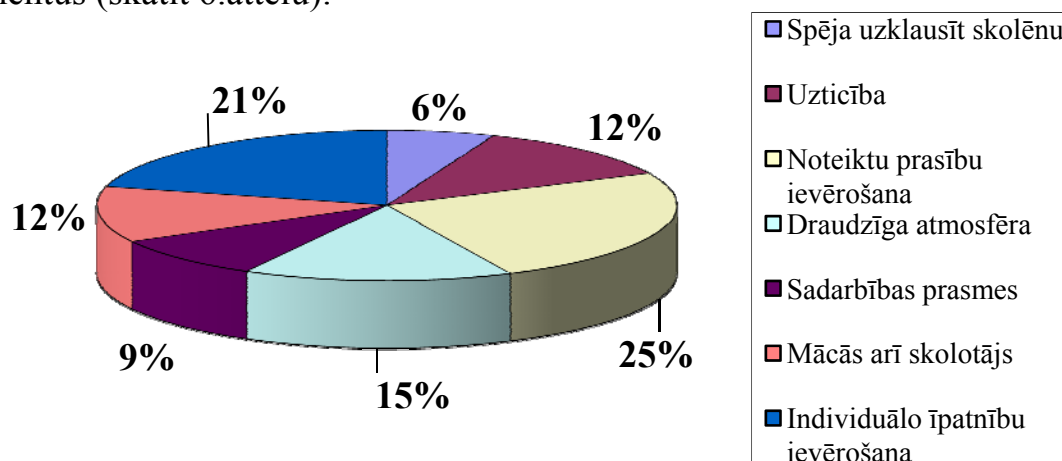
Būtiska loma ir pedagoga vadības stilam, jo tas ietekmē skolēnu personības attīstības nianšes, savstarpējo attiecību veidošanos klases kolektīvā (skatīt 4.attēlu):

5.attēls. **Skolotāja izvēlētais vadības stils**
Figure 5. The Teacher's Choice of Leadership Style

75 % respondentu atzīmē, ka ir demokrātiska vadības stila pārstāji, 17 % – liberāla vadības stila, bet 8 % – autoritāra vadības stila piekritēji. Demokrātiskais skolotāja vadības stils ir vispopulārākais un lielākajai mūsdienu sabiedrības daļai pieņemamākais, tiesa gan bieži vien pedagogi nemaz neapņemas, kāds īstenībā ir viņu vadības stils, vai arī cenšas noliegt savu autoritāro dominanci klases kolektīvā, jo tas grauj skolotāja tēlu mūsdienu demokrātiskās uztveres vidē.

Katram pedagogam ir savi paņēmieni un metodes, kā veicināt veiksmīgu audzināšanas procesa norisi. Skolēnu skatījums atklāj veiksmīgas sadarbības komponentus (skatīt 6.attēlu):

6.attēls. **Veiksmīgas sadarbības komponenti skolēnu skatījumā**
Figure 6 Students View of Successful Cooperation Components

25 % aptaujāto skolēni uzskata, ka galvenais komponents ir noteiktu prasību ievērošana, lai būtu kārtība un skaidrība visos jautājumos. 21 % akcentē, ka vēlams ievērot skolēnu individuālās iezīmes, kas palīdz veidot veiksmīgu sadarbību, 15 % respondentu uzsver, ka klasē būtu vēlams uzturēt draudzīgāku atmosfēru, lai skolēni nejustos stingri ierobežoti, bet tajā pašā laikā, ievērotu noteikumus, 12 % skolēnu norāda, ka būtiska loma ir tam, ka mācās ne tikai skolēns, bet arī skolotājs, jo tikai ar katru jauno pieredzi izprot savas kļūdas un neveiksmju iemeslus, 12 % respondentu apgalvo, ka nozīmīgs ir savstarpējās uzticības aspekts, 9 % aptaujāto atzīst sadarbības prasmju nozīmi, 6 % apgalvo, ka būtiska loma ir spējai uz klausīt skolēnu, t. i., redzēt un sadzirdēt, kad skolēnam nepieciešams pedagoga atbalsts.

Secinājumi **Conclusions**

Apkopojot pētījuma rezultātus par faktoriem, kas ietekmē audzināšanu kā nepieciešamību un brīvību, var secināt, ka skolēna un skolotāja sadarbībā atklājas audzināšanas rezultāts. Dažādas audzināšanas stratēģijas aktualizē atšķirīgus darbības veidus:

- audzināšana kā pieaugušā iedarbība uz bērna, pusaudža vai jaunieša kvalitātēm ar mērķi pārveidot, attīstīt, veikt korekciju saistībā ar audzināšanas ideālu;
- audzināšana kā produktīva mijiedarbība ar mērķi sakārtot kopīgo dzīvesdarbību atbilstoši kopīgi nospraustam ideālam;
- audzināšana kā mērķtiecīga mijiedarbība, apstākļu radīšana jaunās paaudzes pašapliecināšanās veicināšanai.

N.Žukova (Жукова, 2012), balstoties uz audzināšanas pētījumiem, audzināšanas procesa rezultativitātes izvērtēšanai iesaka ievērot četrus aspektus:

- organizatorisko, kas iekļauj pedagoga un skolēna savstarpējās sadarbības organizācijas kvalitāti;
- praktisko, kas satur reālus personības sasniegumus dažādos darbības veidos;
- audzinošo, kas atklāj vērtīgu personības īpašību dinamiku darbībā;
- metodisko, kas parāda skolotāja profesionālos sasniegumus.

Kopīgā sadarbība nodrošina skolēniem iespējas īstenot nepieciešamo vajadzību pēc brīvības.

Svarīgs faktors, kas veicina audzināšanas procesa kvalitāti, ir skolas un ģimenes sadarbība, kuru raksturo sadarbības organizācijas iespējas, procesa efektivitāte un rezultāti - personības attīstības izmaiņas, savstarpējās mijiedarbības mērķi, tiesiski normatīvā bāze, uz kuras balstās sadarbības veidošana, skolotāju profesionālā gatavība sadarbībai ar ģimeni, vecāku motivācija iesaistīties sadarbības procesā kā partnerim, lai veicinātu bērna personības attīstību. Realizējot abu ieinteresēto pušu kopīgi veidoto

audzināšanas stratēģiju, ir svarīgi neaizmirst kā trešo partneri iesaistīt bērnus, jo tieši viņa personības pilnveide ir audzināšanas procesa mērķis. Kopīgajā mijiedarbībā tiek nodrošināta katram nepieciešamās brīvības izpausmes.

Audzināšanas uzdevums ir palīdzēt cilvēkam atklāt savu būtību, ievirzīt visu viņa dzīves centienu un tieksmju saturu atbilstoši vērtībām. Līdzās šim uzdevumam var izvirzīt četrus audzināšanas principus vērtību apguvē:

- audzināšanas darbības posmu noteikšana un attīstības pakāpenība;
- individuāli vērtīgo īpašību attīstīšana, akcentējot bērnam ne tikai to, kas viņš ir, bet arī to, par ko viņam jāklūst;
- skolēnu personīgo ideālu izpēte un to realizācijas iespējas ar konkrētu saturu un radošu fantāziju;
- izglītības sasniegumu atkarība no psiholoģiskajiem, didaktiskajiem, metodiskajiem viedokļiem.

Daudz skolotāju, skatoties uz vērtību apguvi no audzināšanas skatu punkta, redz vērtības kā sociāli un kulturāli akceptētus uzvedības standartus vai likumus. Vērtēšana šajā gadījumā tiek aplūkota kā process, kurā norisinās skolēnu identificēšanās un sabiedrībā valdošo standartu un normu pieņemšana. Tādēļ ļoti svarīgi ir:

- rosināt ikvienu domāt par dažādām vērtībām un rast to praktisko pielietojumu attiecībās ar sevi, citiem, sabiedrību un pasauli kopumā;
- sekmēt dziļāku vērtību izpratni, motivāciju un atbildību, veicot pozitīvu personīgo un sociālo izvēli;
- iedvesmot katru izvēlēties savas personīgās, sociālās, morālās un garīgās vērtības un atklāt praktiskas metodes to attīstīšanai un padziļināšanai;
- pamudināt izglītotājus un aprūpētājus uzlūkot audzināšanu kā skolēnu nodrošināšanu ar dzīvošanas filozofiju, tādējādi sekmējot viņu vispusīgu attīstību un izvēli, lai tie spētu integrēties sabiedrībā, balstoties uz cieņu, uzticēšanos un gribu.

Summary

The theoretical and practical knowledge heritage is rich, but the rapid political and economic changes in Latvia significantly in recent years has been influenced by social and pedagogical processes, at the same time undermining the qualitative aspects of upbringing and every individual of the society - children and adults - development and training opportunities, individual aspects of the process of self-education, creating social interaction process complicated problem being solved, internal contradictions, conflicts and clashes, conflicts, reducing the growth of personality and motivation to improve.

The above factors encourage research to address upbringing issues in a diverse social context within the laws of actualizing personal development, education and self-education process analysis, emphasizing the complexity of this process, inconsistency of the conflicting nature of the development of educational and correctional alternatives and strategies for pedagogy to address changing in the society.

The upbringing undoubtedly has an important place in this system and must take into account two trends which converge or collide, interact or are on the opposing positions in the

development of the personality. It is about upbringing as a necessity and as freedom. That is the relationship between these two trends what can be seen as a guiding force in the formation of personality. Public disciplinary requirements and internal belief of the freedom contributes to the ability to understand himself, his place among the others, help in the process of self management, control emotions, instincts, love of liberty, manage their will, self-development and self-upbringing. Internal freedom takes the form of self-discipline, self-management.

A variety of upbringing strategies increases the different types of activities. Mutual cooperation in strengthening provides opportunities for pupils to implement the necessary need for freedom. The teachers and students, school and family collaboration are the important factors that contribute the quality of the upbringing. The upbringing goal is to help people discover their nature, to direct all his life expectations and desires in the content of the values.

Literatūra References

1. Ansone, I., Kuhare, G., Putriņa, G. (1999). *Vides zinību terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Jumava.
2. Cepurniece, E. (2013). *Kas attīsta inteliģenci?* Pieejams:<http://m.la.lv/kas-attista-inteligenci%E2%80%A9/>
3. Lasmane, S. (2007). *Kāda ir mediju vara Latvijā?* Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/skaidrite-lasmane-kada-ir-mediju-vara-latvija.d?id=18856346>
4. Mihejeva, J. (1999). *Mijiedarbības pedagoģijas aktualitātes*. Liepāja: LiePA.
5. *Vides zinību terminu skaidrojošā vārdnīca*. (1999). Rīga: Jumava.
6. Барышников, Е.Н. (2005). *Становление воспитательной системы образовательного учреждения: учебно-методическое пособие*. Редационно-издательский совет СПб: СПб АППО.
7. *Качество воспитательного процесса в образовательном учреждении. Учебно-методическое пособие*. Под редакцией И.Е.Кузьминой (2012). Санкт-Петербург,

Dr.paed. **Anita Līdaka**

Liepājas Universitātes profesore, Izglītības zinātņu institūta
direktore
anita.lidaka@liepu.lv